

מבט על, גיליון 531, 23 במרס 2014

התקריות בזירה הצפונית (סוריה ולבנון) – האם שינוי 'כללי משחק'?

אודי דקל

משך תקופה ארוכה נערכת ישראל לקראת הסלמה בזירה הצפונית, בעיקר מחשש לזליגת האירועים מסוריה לתחומי ישראל והיווצרות אזור ספר שאין בו שלטון מרכזי, לאורך הגבול ברמת הגולן, ממנו יפעלו גורמים סוריים טרוריסטיים וג'יהאדיסטיים נגד ישראל. יתכן כי שלוש התקריות האלימות בגבול ישראל עם סוריה ולבנון מתחילת מארס 2014, מבשרות שינוי במצב ובהן יש פוטנציאל להסלמה ולמעבר ממצב מתמשך של זירה צפונית שקטה יחסית לזירה פעילה. האתגר הצפוי אל מול הזירה הצפונית הוא מורכב בשל ריבוי שחקנים, בעלי אינטרסים ויעדים מנוגדים, דבר העלול לגרור את ישראל, ברצונה או שלא ברצונה, לעימות מתמשך, לשורה של תקריות גבול ואף לכדי שיגור/ירי לעומק שטח ישראל ולהסלמה רחבה.

עם זאת, האירוע האחרון של הנחת מטען והפעלתו נגד סיור קוו של כוחות צה"ל ברמת הגולן, אינו בליבת התרחישים שתוסרטו, מאחר שכל הסימנים מצביעים על כך שהמטען הונח על ידי גורמים שהופעלו על ידי חזבאללה, ככל הנראה בידיעה ואף בסיוע של כוחות משטר אסד. שלוש התקריות – שתיים בגבול סוריה, בשטחים שבשליטת משטר אסד ונאמניו, והשלישית בגזרת הר-דב, אזור פעולה של חזבאללה – מעידים בסבירות גבוהה שמדובר בשורה של פיגועים המוכוונים ו/או מבוצעים על ידי חזבאללה נגד ישראל.

האירוע שכנראה גרם לגל התקריות הוא התקיפה שמיוחסת לחיל האוויר הישראלי ב-24 בפברואר נגד שיירת נשק מסוריה ללבנון. להבדיל מתקיפות קודמות, שגם הן יוחסו לצה"ל, התקיפה האחרונה התרחשה בשטח לבנון וכנראה תוצאותיה היו רחבות יותר מפגיעה באמל"ח, דבר שהביא להתחייבות מנהיג חזבאללה, נסראללה, להגיב בזמן ובמקום המתאים. אפשר כי נסראללה וכוחותיו, מעריכים כי התקיפה האווירית בלבנון מסמנת שינוי ישראלי בכללי המשחק, שלכאורה היו מקובלים עד כה, ולכן חזבאללה נדרש לאותת, כי לא ישלים עם המשך התקיפות האוויריות בלבנון עצמה והוא מחויב להגיב, בין היתר כדי לשמר את הדימוי של הארגון כ"מגן לבנון" מפני ישראל.

אם אכן נכונה ההערכה שאסד (או כוחותיו) שותף, לפחות בידיעה, להנחת המטענים ברמת הגולן, נשאלת השאלה מה הביא לשינוי במדיניותו שעד כה התבטאה בהחלטה שלא להגיב לתקיפות אוויריות שיוחסו לישראל. בראיה רחבה יותר, ישנן כמה התפתחויות שעשויות להשפיע על הערכת המצב של אסד וחזבאללה בייחס להערכת התועלת מול העלות והנזק הצפוי להם, בנכונות לבחון את גבולות 'כללי המשחק' מול ישראל, עם סיכון להסלמה.

חזבאללה החזיר לעצמו מעט מביטחונו העצמי, לאור ההצלחות הצבאיות בסוריה, בגזרת יברוד ודחיקת כוחות המורדים מגבול סוריה-לבנון. במישור הפנים לבנוני, הגיעו הגורמים הפוליטיים היריבים להסכמה על כינון ממשלת מעבר, שבקווי היסוד שלה התייחסה לזכות הפעולה של חזבאללה נגד ישראל ובעיקר נגד ה"כיבוש" הישראלי של שטחי לבנון (חוות שבעה – הר דב). עם זאת, עבור חזבאללה, המצב הפנימי בלבנון והאיומים הנשקפים לארגון אינם מבשרים טובות. ההוכחה לכך היא סדרת פיגועי מכוניות התופת שהופעלו נגד בכירי הארגון.

אסד בניגוד לתחזיות רבות שרד את השנה השלישית להתקוממות. ההסבר שאסד הציע לאירועים בסוריה בתחילת 2011, הגורס, כי אין מדובר בהתקוממות עממית של הציבור הסורי, אלא במתקפת גורמי טרור סלפיסטיים ג'יהאדיסטיים נגד המדינה הסורית ושלטונו שלו, שתכליתם אינה טובת אזרחי סוריה – אכן מתממש בפועל ונראה כתיאור נכון של ההתקוממות לאור היחלשות האופוזיציה המתונה והחילונית. אסד נתמך כספית וצבאית על ידי איראן ורוסיה, אף קיבל לגיטימציה בינלאומית בעקבות ההסכם לפירוק הנשק הכימי, שהוא שותף לביצועו. רוסיה מגבירה את תמיכתה במשטרו של אסד באמצעים וביועצים. זאת בנוסף על העובדה, כי

פוטיין מתגלה כמנהיג נחוש שאינו נרתע מלהתעמת עם המערב ולקבוע עובדות במעשים כוחניים בשטח (אוקראינה וחצי האי קרים). לכל אלו מצטרף כישלון וועידת ז'נבה השנייה, אשר הבהירה כי אין אופוזיציה שתהווה אלטרנטיבה לשלטונו של הנשיא אסד, אשר מוכן להעמיד את עצמו לבחירת אזרחי סוריה.

נשאלת השאלה: האם ועד כמה מעוניינים הצדדים לשנות את 'כללי המשחק' שהיו נהוגים עד כה? סביר כי אסד, אשר חש מחוּזק לאחרונה, מבין כי הסיכון של הצטרפות ישראל לעימות בסוריה משמעותה שינוי דרמטי במאזן הכוחות נגדו, עד כדי סיכון עצם שלטונו. אולם בד בבד, הוא גם קלט את המסרים המבהירים לו, כי ישראל מעדיפה שלא להתערב בעימותים הפנימיים ולא להישאב לביצה הסורית.

חזבאללה, שהתייצב ונאבק לצד אסד, משלם על כך בשחיקת מעמדו והלגיטימיות שלו בלבנון. לפיכך, אם נגזר עליו להתעמת עם ישראל, הוא מעדיף להעתיק את שדה הקרב לחזית רמת הגולן ולא לממשה בלבנון. נסראללה כנראה חושש מכך שישראל תנסה לנצל את מצוקתו ותפעל לעצב 'כללי משחק' חדשים. מכאן, מחד, נסראללה התחייב להגיב לאירוע התקיפה האחרון המיוחס לחיל האוויר הישראלי בלבנון מחשש לתחילת מגמה של עיצוב 'כללי משחק' חדשים על ידי ישראל, במטרה לאותת לישראל כי גם בידיו אפשרות לשנות את כללי המשחק (הבהירה בפעולה בגזרת רמת הגולן). מאידך, חזבאללה מחויב לאסד ולכן עליו לשקול בזהירות את מהלכיו ולהימנע מפעולות שעלולות לסכן את עתיד משטר אסד בסוריה.

התגובה ההתקפית של ישראל נגד מוצבים של כוחות הצבא והביטחון הסוריים בגזרת רמת הגולן, מעידים כי לישראל ברור כי חזבאללה וכוחות אסד (לפחות בידעה) אחראים להנחת המטענים. לישראל בשלב זה אין כוונה או אינטרס להתערב בנעשה בסוריה, כי אין ערובה שהמצב שיתפתח לאחר התערבות ישראל יהיה טוב יותר עבורה. כל הסימנים מראים שאין חלופה ממשית מתונה לשלטון אסד וקיים סיכון ממשי שהפלתו תביא לנפילת סוריה לידי הגורמים הסלפיים/האדיסטיים.

חוסר הוודאות באשר לעתידה של סוריה יוצר מעין מצב של הרתעה משולשת בין ישראל – סוריה – חזבאללה, שלכל אחד מהצדדים 'כוח היזק' כלפי האחר שעלול להביא לתשלום כבד ולהתדרדרות לא מבוקרת במצב. רק השחקנים הלא מדינתיים – הגורמים הג'יהאדיסטיים, מתנגדי שלטון אסד – עלולים לנסות ולנצל את המצב וליזום תקריות במסווה פעולות של אסד וחזבאללה, כדי לדרבן את ישראל לתגובה מסלימה ולהביא באמצעותה לתהליך הדרדרות ולהפלת משטרו של בשאר אסד.

מכאן ניתן להעריך, כי אנו בעיצומו של אירוע שבו שני הצדדים מנסים לבחון או לעצב – באופן מוגבל – מחדש את 'כללי המשחק', אך מבלי לפרוץ את המסגרת הכוללת שנהגה עד כה. עם זאת, בבחינת הגבולות והקווים של הצד השני קיים פוטנציאל להסלמה, מהסיבה שסוריה ולבנון הן מערכות בלתי יציבות ומעורערות, כל פעולה עלולה לייצר שרשרת של השלכות לא מכוונות ולא צפויות, ולפיכך קיים פוטנציאל להתדרדרות בלתי נשלטת, שכל צד מאותת בתגובתו לצד האחר ובתוך כך מתהווה תהליך הסלמתי.

ישראל מתכוננת תקופה ארוכה למציאות המשתנה בסוריה ובחזית רמת הגולן. עם זאת, התגובה הישראלית הופנתה כלפי "סוריה של אסד" (למרות שהוא שולט רק על חמישית מסוריה), בראיית הכתובת המדינית האחראית, שעליה למנוע כל פעילות משטח סוריה לעבר ישראל, למרות שידוע לנו כי כוחות אסד אינם שולטים במצב ולמרות ההערכה שהפעולה נעשתה בידעת אסד מחייבת הוכחה. לפיכך, על צה"ל להתאים את פעילותו למציאות המתפתחת וההיברידי, להיות מוכן לשורה של פרובוקציות שיופנו כלפי ישראל ולהימנע מתגובות מיידיות לא מבוקרות שמופנות לכתובות לא רלוונטיות, לא ליפול למלכודות שינסו לטמון סוריה, חזבאללה או הגורמים הסוריים.

רק באירועים בהם ברור כי חזבאללה ואיראן עומדים מאחורי הפעילויות נגד ישראל, חשוב שישראל תפנה את תגובתה לעבר הכוחות התומכים בבשאר אסד, ובהינתן הסלמה – לאותת ולאיים על שלטון אסד, כי האינטרס של המשך שלטונו הוא המרכזי עבורו ועבור איראן וחזבאללה.